

**NASTAVNO - NAUČNOM VEĆU
FILOZOFSKOG FAKULTETA UNIVERZITETA U BEOGRADU**

Izveštaj komisije za ocenu i odbranu doktorske disertacije

Na sednici Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta u Beogradu održanoj 04.07.2024. god., imenovana je Komisija za ocenu doktorske disertacije kandidata Nevene Topalović pod nazivom "PARTNERSKA LJUBOMORA I NJENI LIČNOSNI I INTERPERSONALNI KORELATI". Komisija je pregledala doktorsku disertaciju i podnosi sledeći

IZVEŠTAJ

Osnovni podaci o kandidatu

Nevena Topalović rođena je 29. oktobra 1991. godine. Nakon završetka gimnazije 2010. godine, upisuje studije psihologije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Istočnom Sarajevu. Tokom studija, aktivno je učestvovala na brojnim studentskim skupovima, kao što su "Transfer" u Novom Sadu, "SPIRI" u Rijeci, te skupovima psihologa: "III kongres psihologa Bosne i Hercegovine" u Mostaru i "Sarajevski dani psihologije". Diplomski rad pod nazivom „Stilovi ljubavi i osobine ličnosti“ odbranila je 2014. godine, čime je stekla zvanje diplomiranog psihologa. Godine 2015. odbranila je master rad „Mogućnost predviđanja socijalno neprihvatljivog ponašanja na osnovu HEXACO i alternativnog modela ličnosti“, čime je stekla zvanje master psihologa. Nakon završenih master studija, upisuje doktorske studije psihologije na Univerzitetu u Beogradu, gde kao redovan student uspešno polaže predviđene ispite. Kandidatkinja na jesen 2022. godine upisuje analitički orjentisanu psihoterapijsku edukaciju, u okviru koje je provela šest meseci na stručnoj praksi u ZU Specijalnoj bolnici za psihijatriju „Dobrota“, u Kotoru. Tokom doktorskih studija, kao koautorka, objavila je rad pod nazivom „Disintegration predicts problem alcohol and drug use, quality of life, and experience in close relationships over the Big Five and HEXACO personality traits“, koji je kategorisan kao M23 i objavljen u časopisu *Primenjena psihologija*. Takođe, prihvaćen je njen rad kao prvog autora, koji će biti objavljen u prvom broju 2025. godine, pod nazivom „Is it about me or my partner's personality? Personality traits as correlates and predictors of jealousy in couples“. Njena istraživačka i profesionalna interesovanja fokusirana su na partnerske odnose i lični razvoj pojedinca unutar tih odnosa. Autorka je i realizatorica radionica usmerenih na osnaživanje žena.

Osnovni podaci o disertaciji

Iskustvo u oblastima psihologije partnerskih odnosa i psihologije ličnosti pomoglo je kandidatkinji da fokusira svoje istraživanje na uvek intrigantnu i praktično značajnu temu – partnersku ljubomoru. Doktorska disertacija proširuje dosadašnja saznanja o ljubomori i njenim korelatim i dopunjava praznine sveobuhvatnijim skupom nalaza, koji omogućavaju dublje razumevanje dinamike partnerske ljubomore. Disertacija je napisana na ukupno 81 strani teksta, odnosno 136 strana uključujući literaturu i priloge. Korišćena literatura sadrži 236 izvora. Disertacija sadrži 11 slika (grafikona) i 24 tabele.

Predmet i cilj disertacije

Pregled literature i dosadašnja empirijska istraživanja pokazuju da je partnerska ljubomora povezana sa određenim dimenzijama ličnosti (Curun i Çapın, 2014; Gehl & Watson, 2003; Li, 2010; Sandberg, et al, 2019). Prethodna istraživanja odnosa stilova partnerske vezanosti sa partnerskom ljubomorom dosledno identifikuju pozitivnu korelaciju nesigurnih stilova vezanosti i ljubomore, kao i negativnu korelaciju sigurnog stila partnerske vezanosti i ljubomore (npr. Szabrowicz, 2018; Wegner et al., 2018); pozitivnu korelaciju između ljubomore i zavisnosti (npr. Karakurt, 2012); uglavnom negativnu korelaciju između ljubomore i opažanja kvaliteta odnosa (npr. Elphinston, et al 2013). Iako bogata empirijska građa potvrđuje povezanost ljubomore sa različitim konstruktima, i dalje postoje brojna otvorena pitanja. Naime, većina prethodnih istraživanja fokusirala se na ispitivanje ličnih ili interpersonalnih varijabli zasebno, potvrđujući da su dimenzije ličnosti i partnerska ljubomora povezani, kao i da ljubomora ima veze sa interpersonalnim varijablama. Međutim, veze između ljubomore, ličnih i interpersonalnih korelata nisu ispitivane zajedno na istom uzorku, na nivou para, što otežava razumevanje jedinstvenog doprinosa svakog od ovih konstruktâ partnerskoj ljubomori.

Kandidatkinja u disertaciji analizira pomenuta ograničenja i predlaže ispitivanje složenog međuodnosa ljubomore i ličnih i interpersonalnih varijabli na uzorku parova mladih. Cilj ove disertacije je da se ispita u kojoj meri su veze između ličnosti i partnerske ljubomore direktne, a u kojoj meri su posredovane interpersonalnim varijablama. Detaljna analiza ovih povezanosti može biti veoma značajna kako bi se istražili potencijalni mehanizmi preko kojih su dimenzije ličnosti povezane sa ljubomorom. Kandidatkinja u svojoj disertaciji ispituje i odnos karakteristika jednog partnera sa ljubomorom drugog, kao i efekte različitih kombinacija osobina partnera u paru na partnersku ljubomoru. Dijadni pristup ovoj temi je značajan jer omogućava bolje razumevanje ljubomore koja se javlja u interpersonalnom, partnerskom odnosu.

Osnovni cilj istraživanja koje je predmet ove doktorske disertacije podrazumeva utvrđivanje strukture odnosa partnerske ljubomore i dimenzija ličnosti (kao relativno trajnih ličnih karakteristika partnera) i dimenzija partnerske vezanosti, zavisnosti od partnera i kvaliteta odnosa (kao iskustva koje individua stiče u partnerskom odnosu).

Osnovne hipoteze

U skladu sa problemom i ciljevima istraživanja, kandidatkinja postavlja sledeće hipoteze:

H1: Iskustvo u partnerskom odnosu, operacionalizovano kroz interpersonalne varijable (dimenzije partnerske vezanosti, zavisnost od partnera i opaženi kvalitet odnosa), predstavlja značajan medijator u odnosu dimenzija ličnosti i partnerske ljubomore: Pozitivno iskustvo u partnerskim odnosima (sigurna vezanost, kvalitet odnosa i niža partnerska zavisnost) delovaće na slabljenje tendencija ka ljubomori, dok će negativno iskustvo pojačavati ove tendencije.

H2: a) Ličnosne i interpersonalne varijable jednog partnera su povezane sa ljubomorom drugog partnera. b) Interpersonalne varijable jednog partnera su značajni moderatori između interpersonalnih dimenzija i ljubomore drugog partnera.

H3: Parovi u kojima oba partnera imaju sigurni stil partnerske vezanosti/nišu zavisnost od partnera/viši kvalitet odnosa imaju kombinaciju nižih nivoa ljubomore oba partnera u odnosu na parove u kojima bar jedan partner ima nesiguran stil vezanosti/ višu zavisnost/ niži kvalitet odnosa.

Kratak opis sadržaja disertacije

Doktorska disertacija Nevene Topalović sastoji se od dva osnovna dela: teorijskog okvira istraživanja i empirijskog dela rada. Teorijski okvir obuhvata pregled literature koji uključuje analizu ključnih koncepata, različite teorijske modele i rezultate prethodnih istraživanja. Empirijski deo obuhvata opis primenjene metodologije istraživanja, rezultate, diskusiju, implikacije za buduća

istraživanja, i zaključke. Nakon toga slede spisak korišćene literature i prilozi.

Teorijski okvir istraživanja obuhvata tri poglavlja. U prvom poglavlju kandidatkinja daje sistematski prikaz teorijske i empirijske građe o ključnom konceptu ovog istraživanja - partnerskoj ljubomori. Drugo poglavlje razmatra ličnosne korelate ljubomore, uključujući HEXACO model ličnosti i dimenziju dezintegracije i veze navedenih konstrukata sa ljubomorom. Treće poglavlje uključuje detaljan prikaz interpersonalnih korelata ljubomore: partnerske vezanosti, partnerske zavisnosti i kvalitet odnosa, uz opis veza sa ljubomorom. U ovim poglavljima, kandidatkinja na sistematičan način prikazuje i analizira empirijsku građu o odnosima partnerske ljubomore sa ličnosnim i interpersonalnim korelatima. Iz te analize nameće se zaključak da nedostaju istraživanja u kojima su ličnosne i interpersonalne dimenzije zajedno dovodene u odnos sa ljubomorom, što bi omogućilo dublje razumevanje strukture partnerske ljubomore. Takođe, prethodna istraživanja su uglavnom bila usmerena na pojedinca, dok je dinamika para zanemarena. Dodatno, umesto tradicionalnog petofaktorskog modela ličnosti, u ovo istraživanje uveden je HEXACO model ličnosti. Takođe, u istraživanje je uključena dezintegracija, koncept koji prethodna istraživanja nisu povezivala sa ljubomorom. S druge strane, iz domena interpersonalnih dimenzija, kandidatkinja izdvaja zavisnost od partnera, koja je zanemarena u našem kontekstu, a predstavlja važan aspekt partnerskih odnosa.

U empirijskom delu rada, detaljno su opisani ciljevi i istraživačka pitanja, pažljivo argumentovane hipoteze, zatim su date definicija i operacionalizacija svih varijabli ključnih za istraživanje, detaljan opis korišćenih instrumente, kao i uzorka ispitanika, procedure istraživanja. Primenjeni instrumenti uključuju: Multidimenzionalnu skalu ljubomore (*Multidimensional Jealousy Scale – MJS*; Pfeiffer & Wong, 1989); HEXACO inventar ličnosti, 60-ajtemska verzija (Ashton & Lee, 2009); Skalu Iskustva u bliskim odnosima (*ECR-r, Experiences in Close Relationship*; Brennan, Clark & Shaver, 1998); Upitnik za merenje partnerske zavisnosti (Stanković, 2016) i Skalu prilagođenosti u bračnom odnosu (*Dyadic Adjustment Scale, DAS*; Spanier 1976). Svi instrumenti su pokazali dobre psihometrijske karakteristike na ispitanom uzorku. Finalni uzorak ovog istraživanja čini 400 ispitanika, odnosno 200 parova, uzrasta od 20 do 50 godina, koji su u heteroseksualnim partnerskim odnosima, sa trajanjem veza između jedne i petnaest godina. Na kraju metodološkog dela rada, navedene su statističke analize primenjene na prikupljenim podacima, kako bi se došlo do odgovora na postavljena istraživačka pitanja.

Rezultati istraživanja pokazali su da ljubomoru pored specifičnog sklopa ličnosti, u značajnijoj meri oblikuju iskustva u vezama, odnosno da su interpersonalne dimenzije medijatori između određenih ličnosnih dimenzija i ljubomore. Pokazalo se da osobine jednog partnera doprinose intenzivnijoj ljubomori drugog partnera, kao i da iskustvo, odnosno interpersonalne varijable jednog partnera moderiraju veze između iskustava i ljubomore drugog. Dakle, ljubomora pojedinca nije povezana samo sa ličnim i interpersonalnim karakteristikama pojedinca; karakteristike partnera takođe igraju ključnu ulogu u razvoju, toku i progresu ljubomore, što odražava međupartnersku dinamiku i interakciju. Dobijeni rezultati dodatno pokazuju da se na nivou para, ljubomora razlikuje u zavisnosti od kombinacija interpersonalnih varijabli, pri čemu je dovoljno da jedan partner pokaže tendencije ka manifestovanju karakteristika povezanih sa ljubomorom da bi došlo do narušavanja dinamike odnosa i povećanja ljubomore u okviru para. Rezultati ukazuju da ljubomora proističe iz interakcije bazičnih dispozicija i iskustvenih nadogradnji oba partnera, u kojima iskustvo ima značajniju ulogu.

U glavnom delu rada, kandidatkinja daje detaljan prikaz rezultata sprovedenih statističkih analiza. Prikaz rezultata organizovan je u skladu sa ciljevima istraživanja, u tri velike celine. Najpre se analiziraju rezultati o odnosima ličnosnih i interpersonalnih dimenzija na nivou pojedinca. Pored korelacija dimenzija iz jednog i drugog seta sa ljubomorom, očekivanih na osnovu prethodnih istraživanja, sprovedeno je modelovanje strukturalnim jednačinama, kako bi se utvrdilo u kojoj meri su veze između ličnosti i ljubomore direktne, odnosno u kojoj meri su posredovane slojem medijatorskih varijabli. Rezultati su ukazali na složene odnose ispitivanih

varijabli, različite za muškarce i žene. Uz to, ključni nalaz ovi analiza ukazuje da je veza dimenzija ličnosti i ljubomore posredovana anksioznošću, kako kod žena, tako i kod muškaraca. U nastavku su analizirani „ukršteni“ odnosi varijabli ličnosti i iskustva jednog partnera sa ljubomorom drugog partnera. Regresionim analizama utvrđeno je da dimenzije ličnosti i iskustva u partnerskim odnosima muškaraca više predviđaju ljubomoru žene, nego obrnuto. Anksioznost partnera ponovo se pokazala kao najznačajniji prediktor u oba slučaja. Dodatno, saradljivost i anksioznost su zajednički prediktori ljubomore kod muškaraca i kod žena, a ljubomora žena je dodatno povezana sa savesnošću i zavisnošću muškarca. Analize interakcija dimenzija oba partnera, pokazala je da se veza ljubomore i interpersonalnih dimenzija jednog partnera, menja u zavisnosti od izraženosti dimenzija (odnosno iskustva) drugog partnera. U poslednjem delu prikaza rezultata, analizirana je ljubomora na nivou para – odnosno, kako se kombinacije ljubomore partnera razlikuju između parova sa različitim kombinacijama interpersonalnih varijabli. Niz analiza varijansi, ukazao je da je dovoljno da jedna osoba u paru nesigurno vezana ili nezadovoljna odnosom, da bi se narušila dinamika odnosa i povećala ljubomora na nivou para. Ponovo se izdvaja anksioznost, posebno žena kao najznačajniji faktor partnerske ljubomore. Na kraju, rezultati ukazuju da su najljubomornije kombinacije parova u kojima je nesigurni muškarac u paru sa nezavisnom, samostalnom ženom. Svi rezultati statističkih analiza su praćeni relevantnim grafičkim prikazom (tabele, slike).

Diskusija počinje rezimeom glavnih rezultata; jasno je i logično strukturisana u skladu sa definisanim ciljevima istraživanja. Rezultati su poređeni sa nalazima prethodnih istraživanja, a zatim su razmotreni i u kontekstu specifičnosti aktuelnog istraživanja i uzorka. Najpre su prodiskutovani rezultati u svrhu odgovaranja na ključna pitanja istraživanja, a zatim je diskusija proširena u razmatranje profila ljubomornih partnera i implikacija dimenzija ličnosti i prethodnog iskustva za dinamiku partnerskih odnosa i partnersku ljubomoru. Detaljno su razmotrene teorijske i praktične implikacije istraživanja, njegova ograničenja, kao i sugestije za buduća istraživanja. Zaključci su jasno i koncizno izloženi. Na kraju, naveden je spisak korišćene literature i prilozi.

Ostvareni rezultati i naučni doprinos disertacije

Doprinos istraživanja koje je sastavni deo disertacije Nevene Topalović značajan je i višestruk. Nalazi ovog istraživanja prikazuju strukturu ljubomore, pokazujući da je efekat crta na ljubomoru u velikoj meri posredovan dimenzijama iskustva - osobe istog profila ličnosti pokazivaće višu ili nižu ljubomoru, zavisno od toga kakvo iskustvo su imali u odnosima sa drugim ljudima. Po prvi put je empirijski potvrđeno da ljubomora nije determinisana isključivo karakteristikama ličnosti jednog pojedinca, već delimično proističe iz iskustava oba partnera.. Ovakav nalaz, implicira mogućnost intervencija usmerenih na smanjenje ljubomore u partnerskim odnosima, kroz promene u percepciji i obradi interpersonalnih iskustava.

Najvažniji teorijsko-istraživački doprinos disertacije je u naglašavanju značaja sistematskog i obuhvatnog pristupa partnerskoj ljubomori, kao i individualnim i relacionim korelatima oba partnera (kako se ljubomora i javlja u partnerskim odnosima). Rad pruža dublje uvide u prirodu ljubomore, preciznije locira i identifikuje mrežu ličnih i interpersonalnih dimenzija koje doprinose boljem razumevanju ovog fenomena. Poseban doprinos je u tome što nijedno prethodno istraživanje nije ispitivalo medijatorske i moderatorske veze interpersonalnih karakteristika između individualnih faktora i partnerske ljubomore. Osnovni zaključak disertacije je da je ljubomora dinamična emocija koja u velikoj meri zavisi ne samo od crta ličnosti pojedinca, već i iskustva u odnosima drugog partnera, čime se otvara nova perspektiva u analizi ovog kompleksnog fenomena.

Disertacija značajno doprinosi unapređenju razumevanja problematike partnerske ljubomore, jer je jedna od retkih u regionu koja se bavi ovom temom, a prva koja ljubomoru istražuje na opisan način. Rezultati istraživanja obogaćuju postojeći multidisciplinarni korpus znanja o ljubomori u partnerskim odnosima, pružajući jasne smernice za buduća istraživanja. Nalazi

istraživanja nude preporuke za psihoterapijsku praksu, u smislu boljeg razumevanje ljubomore i efikasnijeg rada sa njenim posledicama. Nalazi takođe mogu podstaknuti dalja istraživanja u različitim disciplinama, unapređujući teorijsko razumevanje i usmeravanje terapijskih intervencija na ovaj značajan problem koji se javlja kod velikog broja ljudi u partnerskim vezama.

Zaključak

Doktorska disertacija kandidatkinje Nevene Topalović na naslovom “Partnerska ljubomora i njeni lični i interpersonalni korelati“ predstavlja originalno i samostalno naučno delo kojim su u celosti ispunjeni ciljevi i zadaci navedeni u odobrenoj prijavi doktorske disertacije. Kandidatkinja je u svojoj tezi pokazala razumevanje oblasti koja je predmet istraživanja, kritički pristupila nalazima dosadašnjih istraživanja, brižljivo sprovela obuhvatno prikupljanje podataka i njihovu obradu, i pokazala sposobnost da dobijene podatke adekvatno integriše i interpretira.

Imajući sve izneto u vidu, Komisija zaključuje da je disertacija (a) u celosti u skladu sa odobrenom prijavom, (b) predstavlja originalno i samostalno naučno delo i (v) da su se stekli uslovi za njenu odbranu, te predlaže Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta da prihvati naše pozitivno stručno mišljenje i kandidatkinji Neveni Topalović odobri javnu odbranu doktorske disertacije ”PARTNERSKA LJUBOMORA I NJENI LIČNI I INTERPERSONALNI KORELATI”

U Beogradu,
15.11.2024. god.

Komisija:

Prof. dr Tatjana Vukosavljević-Gvozden, redovni profesor
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Prof. dr Oliver Toškić, vanredni profesor
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Prof. dr Irena Stojković, redovni profesor
Univerzitet u Beogradu,
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

doc. dr Nikola Petrović, docent
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

dr Sanda Stanković, naučni saradnik
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet